

sentiens illa sola esse bona, nam certe carnalia et sæcularia opera non sunt bona. Præterea D. Gregor., lib. 22 Moral., cap. 10, alias 3, in fine, de sanctis viris sic loquitur: *Quidquid sibi mali inesse cogitant, de mortali propagine sentiunt meritum; quidquid vero in se boni inspiciunt, immortalis gratiæ agnoscunt donum, etc.* Nec inter hæc duo medium constituit. Richard. autem Victorin., tract. 1 de statu interioris hominis, p. 1, c. 33, tria genera operum distinguere videtur, scilicet, bonum, quod est ad meritum; et malum, quod est ad reatum; et aliud, quod neque est ad meritum, neque ad reatum, quod ipse vocat commodum, et posset etiam vocari indifferens. Et ita non videtur agnovisse bona opera moralia, quæ solo arbitrio fieri possint, nam ea quæ sunt ad meritum, expresse dicit non posse fieri sine gratia.

CAPUT XX.

PATRUM TESTIMONIA QUÆ OMNIA BONA OPERA GRATIÆ TRIBUUNT, EXPONUNTUR.

1. *Ad prædicta testimonia generalis responsio, quod solum contra Pelagium militent, a quo longe abest nostra sententia.* — Ut vero apertissime constet hæc omnia testimonia nihil nostræ, vel potius communi et antiquæ sententiæ officere, præ oculis habendum est illa omnia dicta esse contra Pelagium, ut ex dictis in proleg. 6, circa Conciliorum et Patrum testimonia, constat, et ex sequentibus fiet etiam manifestum. Ostensum autem a nobis est sententiam Theologorum, quod aliquod bonum opus morale fieri possit viribus liberi arbitrii sine gratia, nihil commercii habere cum errore Pelagii. Imo etiam monstravimus id fuisse a Pio V et Gregorio XIII virtute declaratum; dum enim propositiones Baii 23, 36 et alias, in quibus notam illam illi sententiæ inurere tentavit, omnino reprobarunt, atque damnarunt, satis clare significarunt neque sententiam, quam defendimus, ad Pelagium pertinere, neque sanctorum Patrum mentem fuisse aliquid contra eam docere. Et magna quidem ratiō; nam cum, post illas Patrum sententias ac definitiones, ab scholasticis Doctoribus, sanctitate et sapientia insignibus, sententia illa communi fere consensu recepta, et tot sæculis ab Ecclesia non solum tolerata, sed etiam longe probabilior existimata fuerit, verisimile non est aut ad Pelagium accedere, aut a Patribus discordare. Hæc enim duo in

hac materia conjunctissima sunt; et ideo qui putant illa testimonia nostræ sententiæ esse contraria, consequenter putant nostram sententiam Pelagii errorem involvere, quod Pontifices saltem ut scandalosum et temerarium damnant. Et e converso, quam certum est nostram sententiam esse omnino tutam, et ab illo errore liberam, tam est certum illa testimonia frustra contra eam coacervari.

2. *Ad testimonia primi generis superiori capite a n. 2 adducta, responsio D. Thomæ.* — Ad priorem ergo partem testimoniorum, paucis quidem verbis respondet D. Thomas, quæst. 24 de Veritate, art. 14, ad argumenta secundo loco proposita, dicens: *Ad ea quæ sunt in contrarium, patet solutio, quia vel procedunt de bono meritorio, vel ostendunt quod sine operatione Dei homo nullum bonum facere potest.* Quæ verba duas reponsiones continent, vel unam bimembrem; nam testimonia illa vel loquuntur de opere bono generaliter, et sine ulla determinatione seu limitatione, et sic non possunt omnia intelligi de gratia proprie dicta, nec de Deo auctore gratiæ, sed abstracte etiam et generatim: quia omne opus bonum in Deum tanquam in principalem auctorem, provisorem et cooperatorem refundi debet, sed non omne opus bonum eodem modo. Nam si bonum opus sit pure ac præcise ordinis naturalis, est a Deo ut auctore naturæ, et ab ejus gratuita providentia et influentia, et ita est a gratia generatim seu large dicta, hoc est (ut Sancti loquuntur), a gratia condente, non a gratia salvante. Si vero opus bonum sit altioris ordinis, seu attingat aliquo modo finem supernaturalem, vel ab ipsomet operante ad illum ordinetur, tunc non fit sine proprio auxilio gratiæ salvantis, proceditque a Deo, ut auctore principali gratiæ, et a Christo, ut redemptore vel justificatore.

3. *Quæ licet in se vera, non tamen omnibus testimoniis satisfacit.* — Responsionis D. Thomæ pars restrictior eligitur, quod prædicta testimonia procedant de opere modo aliquo supernaturali. — Quæ doctrina verissima est, quam aliis etiam locis insinavit D. Thomas, ut Joann. 13, lect. 1, et 1. 2, quæstione 109, articulo 1, ad 1, et in 2, distinct. 28. Ut tamen notavit Conrad. 1. 2, quæstione 107, articulo secundo, circa argumentum *Sed contra*, non potest hæc responsio ad omnia testimonia accommodari, quia licet nonnulla possint abstracte et generatim intelligi de divina influentia, præscindendo a naturali vel gratuita, et a gratia proprie vel large sumpta; nihilominus in multis

clarum est sermonem esse de gratia propria, et salvante seu auxiliante per Christum. Imo frequentius ac fere semper loquuntur Patres de proprio influxu et auxilio gratiæ in locis citatis, ut attingendo singula statim patebit. Ideoque Doctores communiter aliam partem responsionis D. Thomæ secuti sunt, ut Sancti in locis allegatis, non de quocumque actu bono, sed cum aliqua determinatione restringente actum ad habentem vel participantem aliquo modo bonitatem supernaturalem, locuti sint. Ita Cajetan., dicta quæstione 109, artic. 2, dub. 3, et ibid. Conrad.; Soto lib. de Natur. et Grat., capite 21; Veg., opuscul. de Justification., quæst. 12; Ruard., articulo 7 de Justification., § *Et quia articulus*; Roffen., articulo 36, § *Augustinus plane*; et Osius in Confess., capit. 73, parum a princ.; Dried., libr. 1 de Grat. et liber. arbitr., tract. 2, capit. 2, part. 2, in principio; Stapleton, libr. 2 de Corrupt. naturæ, capit. 12 et 13. At vero isti auctores variis modis explicant limitationem hanc vel quasi specificationem bonorum actuum, de quibus Sancti loquuntur, cum gratiæ auxilium ad illos efficiendos requirunt; et non omnes possunt ad omnia testimonia applicari, nisi vel ad eundem sensum reducantur, vel non singuli modi ad omnia testimonia applicentur, nam id fieri non poterit, sed singula singulis juxta illorum exigentiam. Quod breviter ostendemus per singula verba Doctorum discurrendo.

4. *Modum illum supernaturalem explicant aliqui ut sit opus meritorium. Suadetur explicatio.* — Primus ergo modus explicandi dicta testimonia, est ut loquatur de opere meritorio. Ita D. Thomas locis citatis, quem sequuntur Conrad. et alii moderni expositores, et Stapleton., dicto capit. 10, ex parte; Almain., tractat. 1 Moral., capite 16, in fine; et Torrens. in Confess. August., lib. 2, cap. 3, § 10. Potestque sumi ex Cœlestino Papa, epistol. ad Episcop. Galliæ, capite octavo, dicente: *Quod omnia studia et omne opera ac merita Sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda sunt, quia nemo aliunde ei placet, nisi ex eo quod ipse donaverit.* In qua sententia aperte sermo est de operibus quæ ita Deo placent, ut sint etiam sancta merita. Et id illius probationem inducitur altera sententia Zosimi Papæ in epistola ad totius orbis Episcopos: *Nos autem instinctu Dei (omnia enim bona ad auctorem suum referenda sunt, unde nascuntur) ad Fratrum et Coepiscoporum nostrorum conscientias universa retulimus.* Quæ verba Patres Africani

venerati sunt valde, et ideo sic dicta fuisse intellexerunt, ut ibidem refertur, *quia præparatur voluntas a Domino, et ut boni aliquid agant, paternis inspirationibus suorum ipse tangit corda fidelium*, ubi aperte loquuntur Patres Africani de operibus procedentibus a fide, et a gratia interna superioris ordinis, quam iidem Patres vocant *subministrationem Spiritus, et occultam misericordiam*, epist. 95 ad Innocent.

5. *Suadetur amplius.* — Unde subjungunt in priori loco probationem ex illo Roman. 8: *Quotquot spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Ut nec nostrum (aiunt) deesse sentiamus arbitrium, et in bonis quibusque voluntatis humanæ singulis motibus magis illius valere non dubitemus auxilium.* In qua verborum serie imprimis manifestum est, in illorum fine vocari absolute bonos voluntatis motus, qui in principio dicti fuerunt bona studia, et merita Sanctorum, ad quæ *Deus præparat voluntates suorum tangendo corda fidelium.* Deinde pondero particulam illam *Fidelium*, quia per illam indicatur tantum de illorum bonis operibus similes sententias esse intelligendas. Non quia in infidelibus nulla possint esse bona opera, sed quia non sunt in illis bona merita. Quod apertius explicatur in eadem epistola Cœlestini, c. 12, his verbis: *His Ecclesiasticis regulis, et ex divina sumptis auctoritate documentis, ita adjuvante Domino confirmati sumus, ut omnium bonorum affectuum, atque operum, et omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum fateamur auctorem.* In quibus verbis supponitur quidem, etiam ante initium fidei posse esse aliquos bonos voluntatis affectus et opera, alias non fuisset necessaria illa restrictio *ab initio fidei*, et nihilominus de his quæ sunt ab initio fidei, dicitur Deus speciali modo auctor, utique ut est auctor gratiæ et donorum supernaturalium. Quia videlicet illi tantum boni affectus et opera, quæ sunt ab initio fidei, sunt meritoria. Unde subjungitur: *Et non dubitemus ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri, per quam fit ut aliquid boni, et velle incipiamus et facere.* Ubi etiam constat idem vocari simpliciter bonum, quod vocatum fuerat meritum.

6. *De quo merito intelligatur dicta explicatio.* — *Qui restringant ad meritum de condigno.* — *Id probari videtur ex Augustino.* — Hæc autem interpretatio intelligi potest, vel de rigoroso merito de condigno, vel generatim de quovis merito perfecto vel imperfecto, seu de congruo

aut impetratorio, dummodo sit verum meritum alicujus gratiæ vel doni supernaturalis. Aliqui ergo restringunt illas locutiones ad prius rigorosum meritum. Pro qua sententia allegari possunt, qui dicunt Sanctos non appellare simpliciter bona merita, nisi illa quæ ex charitate fiunt, quia opus bonum sine charitate mortuum est, et ideo nihil reputatur, juxta modum loquendi Pauli 1 Corinth. 13. Et ideo, quando Sancti loquuntur de operibus bonis, quæ fieri non possunt sine gratia, illa intelligunt quæ in charitate fiunt, ac subinde sunt propriissime meritoria. Quod sentiunt Almain. et Torrens. supra, et pro eadem sententia citatur Soto supra ad 2; sed ibi agit de victoria tentationum, de qua postea videbimus, neque idem sentit de quolibet bono opere, ut constat ex solut. ad 3. Potest tamen illa interpretatio confirmari ex Augustino, lib. 2 contra duas Epistolas Pelagian.; nam cap. 8 dicit, ad incipiendum opus bonum et ipsam boni cupiditatem, opus Dei esse necessarium, quoniam si boni cupiditas inciperet sine gratia, illa esset meritum gratiæ, et sic gratia non esset gratia. Et tamen addit cap. 9: *Quid est boni cupiditas, nisi charitas?* Ergo loquitur de merito perfecto in charitate.

7. *Item ex eodem Augustino in locis aliis.* — Præterea, lib. de Grat. et liber. arbitr., cum cap. 7 multa de charitate magna et parva dixisset, addit in 18: *Hæc omnia præcepta dilectionis, id est, charitatis, quæ tanta et talia sunt, ut quidquid se putaverit homo facere bene, si fiat sine charitate, nullo modo fiat bene.* Et ideo ait non posse bene fieri sine gratia, quia *charitas ex Deo est, et quia Deus præparat voluntatem, etc.*, ut capit. 17 latius dixerat. Item epistola 106, in princip., cum dixisset: *Opera ex gratia, non ex operibus gratia*, rationem adjungit: *Quoniam fides, quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur, nisi ipsa dilectio Dei diffunderetur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis, nisi Deus unicuique parti-retur mensuram fidei.* Quæ ratio supponit bona opera supponere fidem per charitatem operantem; unde inferius adjungit: *Si quis dixerit quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus; imo vero gratissime confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent charitatem, quæ sola vere bene operatur.* Et serm. 13 de Verb. Apost., cap. 5, ait charitatem nobis dari, ut possimus bonam operationem habere.

8. *Atque ex ejus assectis Prospero et Ful-*

gentio. — Unde Prosper et Fulgent. per omnia Augustiniani, ita etiam videntur bonum opus explicare. Prosper enim, epistol. ad Ruffin., circa medium, tractans locum Pauli 1 Corinth. 13, ubi scientiam, studia et labores sine charitate nihil prodesse testatur, adjungit rationem: *Quia multa laudabilia, atque miranda possunt in homine reperiri, quæ sine charitatis medullis habent quidem pietatis similitudinem, sed non habent veritatem.* Et contra Collator., cap. 22: *Quasi nullus sit (inquit) bonæ voluntatis motus, nisi quem creaverit diffuse per Spiritum Sanctum charitatis afflatus.* Fulgentius vero, libr. de Incarnat. et Gratia, cap. 26, in eadem sententiam sic inquit: *Quod si quibusdam cognoscentibus Deum, nec tamen sicut Deum glorificantibus, cognitio illa nihil profuit ad salutem, quomodo hi poterunt justii esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid servant, ut hoc ad finem Christianæ fidei charitatisque non referant? Quibus aliqua quidem bona, quæ ad societatis humanæ pertinent æquitatem, inesse possunt; sed quia non charitate Dei fiunt, prodesse non possunt.* Potest denique hæc interpretatio fundari in illa Theologica et Augustiniana doctrina, quod charitas est forma omnium virtutum, et quod sine charitate nulla est vera virtus, ut in ep. 52 late Augustinus ostendit, nam in eodem sensu, et in eodem locutionis genere, sine motione vel aliquo influxu charitas nullus est actus veræ virtutis, et consequenter neque est simpliciter bonum. Ergo cum Patres dicunt ad bona opera requiri gratiam, recte de opere simpliciter bono, id est, charitate formato, ac subinde meritorio de condigno intelligi possunt.

9. *Prædicta explicatio de opere bono, id est, meritorio de condigno, non quadrat omnibus testimoniis.* — At vero licet hæc interpretatio ad aliqua loca sanctorum Patrum accommodari possit, ut ea quæ allegavimus convincere videntur; nihilominus in omnia testimonia superius adducta nullo modo convenire potest. Quia evidens est, cum Augustinus et alii Patres dicunt esse gratiam necessariam ad omnia opera, non semper loqui de gratia habituali seu santificante, nec de gratia dilectionis Dei super omnia, sed absolute de auxilio gratiæ, quod non solum ordine naturæ, sed etiam tempore potest præcedere charitatem. Sic enim Concilium Arausicanum definit, ad voluntatem credendi esse necessarium gratiæ auxilium, et Tridentinum, sess. 6, cap. 3, dixit sine auxilio non posse fieri actus, qui sunt dispositiones ad gratiam justificationis, utique habituales. Et

Augustinus sæpissime probat initium fidei et salutis esse ex inspiratione Spiritus Sancti, cum tamen certum sit initium fidei, et voluntatem credendi posse tempore præcedere charitatem. Præterea non solum docent Patres contra Semipelagianos, non posse hominem solis viribus liberi arbitrii mereri de condigno primam gratiam, sed etiam nec de congruo, nec merito impetratorio; ergo cum dicunt nullum opus bonum fieri posse sine gratia, non possunt loqui semper de solo bono opere meritorio de condigno, alias ex vi talium definitionum posset præcedere sine gratia opus meritorium primæ gratiæ saltem de congruo, quod quam sit falsum inferius videbimus. Denique, juxta illam interpretationem, non esset definitum, ad omnes actus bonos, qui justificationem et infusionem charitatis præcedunt, esse necessarium gratiæ auxilium, quod esse falsum per se notum est. Ut ergo verum sit Patres tractantes de necessitate gratiæ ad actus bonos, interdum specialiter loqui de actibus bonis ex charitate, vel in charitate factis, ut Pelagium, dicentem simpliciter omnes actus justitiæ posse fieri solis viribus liberi arbitrii, ex re clariori evidentius convincant; nihilominus dici nullo modo potest generaliter de illis solis actibus loqui Patres ubicumque ad bene operandum gratiam exigunt, ac defendunt, ac subinde per bonum opus non possumus universe interpretari opus meritorium de condigno.

10. *Vera intelligentia Patrum de quovis merito, modo sit ex auxilio supernaturali.* — Alio ergo modo intelligenda est illa sententia divi Thomæ et communis, de opere meritorio abstracte, sive de condigno, sive impetratorio, sive de congruo, sive quovis alio nomine vocetur, dummodo sit meritum alicujus auxilii, seu doni supernaturalis, quod per modum præmii aliquo modo debiti propter tale opus conferatur. Et hoc modo est illa expositio verissima, et valde consentanea locutionibus Sanctorum. Nam, ut vidimus in multis locis, includunt sub illis operibus quæcumque perfecta merita ex charitate facta. Deinde in aliis multis explicant se loqui de bonis operibus quæ ex fide fiunt, vel sunt initium ipsius fidei, et ipsamet fides. Hoc constat primo ex verbis allegatis ultimo loco ex Epistola Cœlestini, ibi, *Ab initio fidei*, quod inclusive intelligendum est quoad ipsum fidei initium, ut ex re ipsa et ex aliis locis constat. Virtute autem excludit quidquid antecedit illud initium; quia non sine causa restringit sermonem ad opera facta ab initio fidei; et hanc fuisse mentem Augustini,

quamvis sufficienter probetur eodem testimonio Cœlestini, quod Prosperi etiam esse multi censent, qui Prosper optime intellectam habuit Augustini mentem, ostendi etiam potest ex variis Augustini locis.

11. *Probatur ex D. Augustini locis.* — Primo, ex quæstione secunda ad Simplicium, in principio, ubi ait Paulum præferre fidem operibus: *Non ut opera extinguat, sed ut ostendat non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia.* Quomodo autem opera gratiam consequantur explicans, addit: *Ut, scilicet, non se quis arbitretur ideo percepisse gratiam, quia bene operatus est, sed bene operari non posse, nisi per fidem perceperit gratiam.* Ecce illud intelligit esse bene operari, quod est ex fide; et infra dicit: *Cornelium jam credidisse, cum se dignum majori vocatione eleemosynis et orationibus præbebat;* et infra: *Neminem posse bene operari, nisi justificatus ex fide,* quod intelligo de justificatione saltem inchoata: unde infra dicit: *Nisi vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, et accipiat facultatem bene operandi;* unde concludit: *Ergo ante omne meritum est gratia, ubi et facultatem bene operandi, fidem ipsam appellare videtur, et quod prius vocaverat bene operari, postea vocat meritum;* et inferius addit: *Unde admonemur nec ipsis operibus misericordiam quemquam oportere gloriari, et extolli, quod eis quasi suis Deum promeruerit, quandoquidem ipsam misericordiam ille præstitit, qui misericordiam præstabit, cui misericors fuerit.* Ut autem declarat se loqui de misericordia ex fide operantis, subjungit: *Quod si eam (id est, misericordiam) credendo se meruisse quis jactitat, noverit cum sibi præstitisse, ut crederet, qui miseretur inspirando fidem.* Hinc etiam lib. de Spirit. et Litter., capit. 33, tractans verba Pauli ad Ephes. 2: *Deus qui operatur in vobis velle et operari, dicit: Hæc gratia jam est quam fides impetrat, ut possint esse hominis opera bona;* addit tamen, *quæ per dilectionem operatur, sed subintelligi debet, illa maxime;* et infra subjungit: *Quisquis crediderit, habebit ex ejus gratia opera bona, ex quibus bonis æternis satietur.* Hæc enim sunt formalia verba Augustini, licet, brevitatibus causa, multa intermedia omisa sint, quæ sensum non mutant.

12. *Loca alia.* — Præterea, lib. 15 de Civit., cap. 20, ait non esse opus bonum nisi quod procedit ex fide summi Dei, quod necesse est intelligi de opere meritorio, ne omnia opera infidelium putentur esse peccata, ut supra

dictum est. Et similem doctrinam habet lib. de Continent., cap. 12, unde in Epistol. 107, prius dicit, dæmonem, quos ex gentibus decipere amplius affectat, aliqua velut opera bona de quibus laudentur habere sinere, omnibus autem modis curare, ut non credant, ne per talia opera, vel Deo placeant, vel ad Salvatorem valeant pervenire. Ubi opera antecedentia fidem non appellat simpliciter bona, non quia mala sint, ut supra vidimus, sed quia ad meritum coram Deo nihil valent; ergo e converso bona opera appellat, quæ possunt habere aliquod meritum saltem ex fide. Unde paulo inferius subjungit: *Quapropter, ut Deum credamus, et pie vivamus, non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, utique vocando homines ad fidem, ut statim exponit, et in fine Epistolæ concludit: Hæc et alia testimonia divina, quæ commemorare longum est, ostendunt Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, et prævenire in hominibus bonarum merita voluntatum.* Ubi quod sæpe dixerat de necessitate gratiæ ad singula bona opera explicat per *bonarum merita voluntatum*, quæ a fide incipiunt, et ideo dicit ad hunc effectum auferre Deum infidelibus cor lapideum; et in fine de Pelagianis ait: *Illi quippe omnia ad fidem piamque vitam hominum pertinentia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio, ut habenda ex nobis, non a Domino putent esse poscenda.* Ergo in contrario sensu dicunt Patres fidelia (ut sic dicam) et pia opera ex gratia esse. Et statim addit de Vitali, ad quem scripsit: *Tu autem (si ea que de te audio vera sunt) initium fidei, ubi est etiam initium bonæ piæque voluntatis, non vis donum esse Dei.* Ecce clare vocat bonam voluntatem, illam quæ ab initio fidei incipit, nam de illa erat controversia cum Semipelagianis, nam de aliis religiosæ vitæ operibus, quæ procedunt ex fide, jam illi fatebantur esse ex gratia, ut ibidem adjungit.

13. *Item loca alia.* — Simili modo idem Augustinus, in toto libr. de Prædestin. Sane- tor., in eodem sensu de bonis operibus loquitur. Cum enim in illo libro præcipue intendat contra Semipelagianos ostendere initium salutis aut fidei non esse ex nobis, reducit omne meritum ad fidem tanquam ad fundamentum, et ostendit nec fidem nec fidei initium, quod est sancta et supernaturalis cogitatio, esse in nobis, nisi ex dono Dei, et ita concludit nullum meritum apud Deum esse in nobis, nisi ex præveniente et adjuvante gratia, et ex eodem principio infert nullum bonum opus esse in nobis nisi ex gratia, quæ illatio non

esset bona, nisi per bonum opus intelligeret illud quod etiam est bonum meritum apud Deum. Quod verbis satis expressis ipse in cap. 2 declaravit, dicens: *Quod ergo pertinet ad Religionem atque pietatem, de qua loquebatur Apostolus, si non sumus idonei cogitare aliquid, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, profecto non sumus idonei credere aliquid quasi ex nobismetipsis.* Et inde concludit in omni opere bono, et incipiendo, et perficiendo, sufficientiam nostram ex Deo esse; et in cap. 7 addit ideo justificari hominem ex fide, et non ex operibus, *quia ipsa prima datur, ex qua impetretur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus justè vivitur, justitia utique supernaturali et divina, hæc enim est quæ in fide fundatur.* Sic etiam dicit de Bono persever., cap. 13: *Quod attinet ad pietatis viam et rerum Dei cultum, non sumus idonei cogitare aliquid tanquam ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Et cum eadem proportionem loquitur de operibus bonis, quia *cogitantes* (inquit) *credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus.* Ergo per bona opera intelligit illa quæ ad pietatis viam verumque Dei cultum spectant, quæ etiam sunt bona merita.

14. *Item alia ex eodem.* — Eodemque fere discursu utitur libr. de Grat. et liber. arbitr., cap. 7, ubi primum supponit bona merita esse Dei dona, hoc autem probat fere hoc modo, quia bona merita sunt bona opera, quæ non essent bona, nisi illa præcessissent cogitationes bonæ, de quibus ait Apostolus: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, etc.* Ergo per bona opera intelligit illa quæ in supernaturalibus cogitationibus fundantur, et ideo sunt bona merita; de quibus infra, in eodem capite, dicit Paulum dixisse: *Non ex operibus, non quia evacuavit opera bona, sed quia opera sunt ex fide, non ex operibus fides, ac proinde ab illo sunt nobis opera justitiæ, a quo est fides, quia justus ex fide vivit.* Ergo apud Augustinum, cum agit de necessitate gratiæ, idem sunt bona opera quod bona merita apud Deum, et ideo etiam sæpe illa vocat opera pietatis et opera justitiæ, quas particulas sæpe addit ad suam mentem declarandam. Ut, præter citata loca, videre licet in eodem libro de Gratia et liber. arbitr., cap. 17, ibi: *Sine illo vel operante, ut velimus, vel cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* Et lib. 2 contra duas Epistol. Pelagianor., cap. 5, dicens liberum arbitrium hominis lapsi ad bene pieque vivendum non valere; et

libr. de Gratia Christi, cap. 26: *Gratiam Dei sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, veramque justitiam, fieri posse non dubitet.* Et similia fere verba habet epistol. 106.

15. *Accedunt denique alia non vulgaria.* — Opus bonum simpliciter, secundum Augustinum, est quod ex fide procedit. — Unde quia omne meritum apud Deum, ex sententia Augustini, fundatur in fide, ut cap. 14, versus finem, probatum est, et latius in sequentibus dicitur, ideo solum illud opus bonum, quod ex fide procedit, solet ab Augustino bonum simpliciter vocari, de quo multa supra diximus, tractando de operibus infidelium. Et eadem ratione, serm. 13 de verbis Apostol., cap. 12, ait, cum dixit Christus *sine me nihil potestis facere*, locutum esse de bonis operibus, id est, de sarmentorum et palmitum fructibus, id est, de operibus in Christo factis, et fructuosis ad vitam æternam. Idemque habet de Spirit. et litter., cap. 29, dicens: *Deus operatur in homine per fidem Jesu Christi, qui finis est ad justitiam omni credenti, id est, per spiritum incorporatus factusque membrum ejus, potest quisque illo incrementum intrinsecus dante operari justitiam, de cujus operibus etiam ipse dixit: Sine me nihil potestis facere.* Denique disertis verbis hoc explicat l. 4 contra Julian., c. 3, in fine; nam cum ille diceret opera bona fieri ab infidelibus, licet sine fructu vitæ æternæ, ipse ad illum sic loquitur: *Quoniam saltem concedis opera infidelium, quæ tibi eorum videntur bona, non tamen eos ad salutem sempiternam regnumque perducere; scito nos illud bonum hominum dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, sine Dei gratia quæ datur per mediatorem Dei et hominum, nemini posse conferri, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum regnumque perducere.*

16. *Ita Augustinum commentati sunt Prosper et Fulgentius.* — Eodem modo Augustinum intellexerunt, et sententiam suam explicarunt Prosper et Fulgentius; ille enim ad capitula Gallorum, respons. 8, sic inquit: *Cum ducentis quatuordecim Sacerdotibus, quorum constitutionem contra inimicos gratiæ Dei totus mundus amplexus est, veraci professione quemadmodam ipsorum habet sermo dicamus gratiam Dei per Jesum Christum Dominum, non solum ad cognoscendam, verum etiam ad faciendam justitiam nos per actus singulos adjuvare, ita ut nihil sanctæ, veræque pietatis sine illa habere, cogitare, aut agere valeamus;*

ubi non solum dictam limitationem expresse adhibet, et optime explicat, sed etiam ab Africanis Patribus ita fuisse declaratam illam sententiam, significat. Fulgentius vero, libr. de Incarnat. et Gratia, cap. 19, apertius hoc explicat, dicens: *Quod libertas* (utique a peccato) *quæ non ex humano arbitrio nascitur, sed gratuita Dei miseratione confertur, a bona voluntate sumit exordium, et per fructum sanctificationis in vita æterna plenum sui sortitur effectum;* ubi aperte declarat per bonam voluntatem intelligi illam quæ ad sanctificationem aliquo modo confert, et de hujus bonæ voluntatis exordio, c. 16, locutus fuerat: et similiter, in c. 21, in eodem sensu dixit *neminem sine gratia aliquid boni velle, quod pertinet ad vitam æternam.* Quod etiam Augustinus dixerat epistol. 47, scilicet, *neminem debere tantum tribuere libero arbitrio, ut sine gratia Dei valeat aliquid facere, ut ad bonum sempiternum perveniat.* Nam illud opus dicitur valere ad vitam æternam, seu bonum sempiternum, quod vel illud præmium potest immediate mereri, vel saltem mediate, utique merendo vel impetrando alia media, quibus ad illam vitam pervenitur, ut Fulgentius dicto cap. 19 exposuit.

17. *Assentitur Petrus Diaconus.* — Atque eodem modo dixit Petrus Diaconus, lib. de Incarn. et Grat., c. 6, dicens: *Per gratiam dari homini ea cogitare et desiderare quæ pertinent ad vitam æternam;* et addit: *Sine hac igitur gratia potest quidem cogitare et desiderare humana, non autem potest cogitare aut velle seu desiderare divina.* Omnia enim quæ ad vitam æternam prosunt, merito divina vocantur; opera autem moralia, etiamsi honesta sint, si ad æternam vitam nec ordinantur nec prosunt, inter bona mere humana merito computantur: et similiter in c. 7 loquitur de bono velle, quod pertinet ad vitam æternam; et c. 8, ad idem adducit verba supra citata ex Cœlestino Papa de Bonis meritis, quæ ipse per errorem confundit cum verbis Innocentii in epistol. ad Concilium Milevitanum. In eodem præterea sensu dixit Anselm., lib. de Concordia, p. 3: *Liberum arbitrium naturale sine adjutorio gratiæ nihil valet ad salutem:* et paulo inferius: *Corda, inquit, humana sine doctrina, sine studio, sponte quasi germinant cogitationes et voluntates, nihil utiles saluti aut etiam noxias; illas vero sine quibus ad salutem animæ non proficimus nequaquam sine generis sui semine, et laboriosa cultura concipiunt et germinant:* et de his infra intelligit illud: *Neque qui plantat est aliquid,*